

АНГЛІЙСЬКИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Наведена інформація про стан англійського мовленнєвого етикету виявляється актуальною в умовах розширення ділових та культурних зв'язків з англомовними країнами. У статті розглянуто ряд важливих аспектів: виховний вплив англійського етикету на школярів та його функції у спілкуванні. Матеріали статті будуть корисними для вчителів англійської мови та учнів загальноосвітніх шкіл.

The given information concerning the state of English speech etiquette is very vital in the situation of broadening business and cultural contacts with English-speaking countries. There are some important aspects given in the article: the educational influence of English etiquette on the pupils and its functions in speech. The materials of the article would be very useful for teachers of English and pupils.

У сучасних умовах державотворення в Україні неухильно зростає необхідність підвищення культури спілкування учнівської молоді. Спілкування є одним з основних феноменів соціально-психологічної реальності, в межах якої відбувається розвиток особистості. Звідси не викликає сумнівів важливість своєчасного виховання у школярів культури спілкування, формування адекватних реаліям сьогодення етичних орієнтацій та комунікативних умінь, що має істотне значення для розвитку їх особистості та реалізації цілей навчальної діяльності.

Школяр як суб'єкт учіння обов'язково вступає в міжособистісне спілкування з учителями, однокласниками, іншими людьми. У результаті їхньої взаємодії відбувається взаємний психічний вплив і різнобічний інформаційний обмін знаннями, вміннями й навичками, моральними цінностями, мотивами та інтересами, зрештою – досвідом спілкування. Це прискорює розвиток таких необхідних для успішного спілкування якостей як рефлексивність, емпатія, а також комунікабельність, що являє собою уміння вступати в емоційно-позитивний контакт і досягти взаєморозуміння з оточуючими. У сукупності ці якості істотною мірою визначають спрямованість особистості, етичні орієнтації, якими вона керується у спілкуванні, набуття нею відповідних комунікативних умінь, а отже, і оволодіння культурою спілкування, брак якої дуже відчутний у навчально-виховному процесі сьогодення.

Відтак культура спілкування виступає важливим засобом підвищення його ефективності та визначає характер взаємин учасників процесу комунікації. Звідси культура спілкування являє собою складну систему етико-комунікативних засобів – етичних орієнтацій і комунікативних умінь особистості, реалізація яких забезпечує успішність діяльності людини.

Однак результати реальної оцінки стану розвитку культури спілкування приводять до висновку щодо невідповідності його вимогам демократичного гуманного суспільства, свідчать про те, що гуманістична етика не зайняла належного місця в системі ціннісних орієнтацій особистості.

У сучасному суспільстві чітко виявляється тенденція до недооцінки культурно-етичних норм спілкування, відчувається дефіцит культури в цілому і культури спілкування зокрема. Дуже часто ми зустрічаємося з байдужістю молоді до оточуючих, відсутністю у неї толерантності, милосердя. В учнівському середовищі спостерігаються прояви крайнього індивідуалізму, егоїзму, агресивності. Тому стосунки між людьми у різних проявах часто будуються не відповідно до критеріїв високої людської культури. Все це у значній мірі обумовлено відставанням загальноосвітньої школи у розв'язанні завдань етичного виховання молоді відповідно до нових соціальних вимог.

Звідси випливає необхідність дослідження проблеми становлення та розвитку культурно-етичних норм спілкування. Особлива значущість такого дослідження визначається також потребою у посиленні позиції шкільної практики у розв'язанні завдань виховання етичної культури школярів в умовах реформування школи та переходу до ринкових відносин.

Основні напрями наукової розробки проблеми виховання культури спілкування школярів накреслені в роботах А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського, С.Шацького та ін. Теоретичні та методичні аспекти процесу формування гуманістичних відносин у системі спілкування учнівської молоді знайшли відображення у працях О.Богданової, О.Бойко, В.Киричок, А.Михайлової, Л.Нестеренко та ін. Нові підходи до здійснення завдань підвищення культури спілкування учнівської молоді представлено у працях І.Беха, В.Малахова, С.Бондаревської, М.Боришевського та ін.

Роль культури взаємин між людьми у світлі вимог народної педагогіки розкривається у працях О.Воропая, В.Скуратівського, М.Стельмаховича, Є.Сувавки та ін.

Проблеми міжнаціонального спілкування стали предметом наукового пошуку З.Гасанова, І.Мар'єнка, С.Мягченкова.

Разом з тим, результати аналізу наукової літератури з питань виховання культури спілкування школярів засвідчують про брак досліджень, у яких розв'язання означених питань пов'язувалося б з використанням можливостей етикетних форм спілкування. Адже як етичні норми, що історично склалися, одиниці мовного етикету передбачають застосування властивих тій чи іншій нації норм і правил мовленнєвої поведінки. Втілені в систему стійких формул та виразів, вони застосовуються в ситуації контакту зі співбесідниками. Свідоме їх застосування привносить у міжособистісне спілкування відчуття взаємної поваги, доброзичливості, а отже дає особистісно розвивальний ефект. Етикетні форми різних народів відзначаються певними відмінностями, але їх ріднить те, що всі вони являють собою джерело виховних гуманістичних цінностей для підростаючої людини.

За умов оволодіння формами мовленнєвого етикету спілкування виступає тим простором, що дозволяє учням засвоювати певні моделі моральних відносин, набувати поряд із відповідними етичними вміннями навички тактовної, доброзичливої поведінки. З урахуванням цього знання й доцільне використання виховних можливостей вітчизняних форм мовленнєвого етикету, що не тільки не виключає, а, навпаки, передбачає ефективність оволодіння його іншомовними зразками, зокрема, етичним потенціалом мовного етикету країни, мова якої вивчається учнями. (У нашому дослідженні – це англійська мова).

Йдеться про створення єдиного мовного простору, вплив якого підсилюватиметься за рахунок уживання таких засобів засвоєння етикетних форм, як компаративістика, проблемний діалог, міжпредметний підхід тощо.

Тим самим складаються передумови для виховання особистості, яка зберігає свою соціально-культурну ідентичність, прагне до розуміння інших культур, вміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей.

Мета нашої статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності виховання у підлітків культури спілкування засобами англійського мовного етикету.

Дослідження означеної проблеми передбачає визначення освітніх та виховних завдань, в ході розв'язання яких здійснюється:

- поступове розширення знань з мовленнєвого етикету та вихідних аксіологічних положень стосовно виховання культури спілкування;
- використання у навчальному процесі форм і методів активізації пізнавальної діяльності учнів, проблемних ситуацій, рольових ігор, творчих завдань, що передбачають успішне засвоєння стійких мовленнєвих навичок. Розв'язання цього завдання пов'язане з умінням підлітків самостійно застосовувати знання в нових ситуаціях;
- залучення школярів до таких форм діяльності, в яких виявляється здатність самостійно вживати в мовленні кліше, що є складовими мовленнєвого етикету;

- виховання високих моральних якостей особистості, доброзичливості, чуйності, поважного ставлення до співбесідника.

У ході дослідження виникає необхідність визначення сутності поняття „мовленнєвий етикет”. В широкому значенні вчені (Л. Ступін, К. Ігнат’єв) розуміють його як „форму нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві між представниками єдиної нації. В більш вузькому значенні під мовленнєвим етикетом розуміють сукупність типових висловлювань, закріплених національно-культурними та мовними традиціями в даному мовному колективі для використання в конкретних соціально-комунікативних ситуаціях” [4: 6].

У рамках такого підходу створюються умови для того, щоб об’єктивно існуючі форми мовленнєвого етикету різних народів стали набутокм дітей та молоді і, що видається особливо важливим у наш час, сприяє розширенню ділових та культурних контактів із англомовними країнами.

Як зауважує В.Сафонова, яка зробила значний внесок в обґрунтування соціокультурного підходу до мовної освіти, іноземна мова має розглядатися не лише як засіб комунікації, але й як важливий інструмент пізнання світової і рідної культури, як спосіб досягнення міжкультурного розуміння [2: 4].

Уточнюючи основні навчально-виховні функції іноземної мови, В.Сафонова наголошує, що в умовах сьогодення важливо розширити сферу її навчально-виховного впливу на особистість, повною мірою використати потенціал іноземної мови, аби вона активно сприяла міжкультурному спілкуванню в різних сферах людської діяльності, встановленню взаєморозуміння народів, країн, соціальних систем, узагальненню досягнень національних культур у розвитку загальнолюдської культури і збагаченню її духовними цінностями, створеними різними народами і людством у цілому [3: 20].

Отже, оволодіння цінностями рідної та інших культур виявляється необхідним для того, щоб учні мали можливість розглядати свою культуру у співвідношенні з культурами різних народів та світової цивілізації. Розуміння іншомовної культури неможливе без того, щоб спочатку не побачити нового в своїй.

У навчально-виховному процесі сьогодення обидва предмети – українська мова та англійська мова, що забезпечують опанування зразками мовленнєвого етикету цих країн, має поєднувати як спільна мета – ввести школярів у ціннісний світ культури спілкування, так і спільна діяльнісна основа – залучити їх до активної діяльності, яка сприятиме підвищенню її рівня. Етичне й естетичне слід закласти в мовну діяльність учнів як постійну внутрішню потребу творити добро і красу засобами мови, виявляти це в різних ситуаціях мовлення відповідно до мети і завдань спілкування.

Традиції суспільної поведінки та народна мораль передаються через мову у вигляді мовних етикетних формул: вітання, прохання, вибачення, привітання, прощання. Кожна історична епоха відповідно до моральних правил свого часу формує в мові засоби ситуативного спілкування певного колориту: в сім’ї, на роботі, з друзями, в театрі, на вечірці, на вулиці, зі старшими чи однолітками тощо. Усе це повинно стати об’єктом вивчення в процесі спрацювання відповідних тем на уроках рідної та іноземної мов.

Специфіка мовленнєвої поведінки англійців передбачає наявність великої кількості форм ввічливості, подяки серед інших типових зворотів мовленнєвого англійського етикету. Носіями мови ці звороти засвоюються з раннього дитинства майже автоматично. Використання таких мовленнєвих зразків емоційно забарвлює спілкування та додає йому більшої теплоти, доброзичливості, взаємоповаги. Проте невміння своєчасно виразити співчуття, подяку може призвести до погіршення стосунків між співбесідниками. Тому, перш ніж відправлятися у подорож до будь-якої англомовної країни, необхідно ретельно ознайомитись з нормами поведінки в суспільстві.

Отже, природність мовленнєвої поведінки англійців багато в чому залежить від норм етикету, які традиційно склалися і “працюють” протягом багатьох століть. Використовуючи на уроках ситуації, близькі до дійсності, вчитель виробляє тим самим у школярів

загальнолюдські правила поведінки, виховує в них тактовне, доброзичливе ставлення до оточуючих.

Великий виховний вплив мають також ті одиниці мовленнєвого етикету, які дозволяють підтримувати дружні стосунки з іншими людьми, виявляючи себе при цьому як увічливого та уважного співбесідника. Для того, щоб стати саме таким співбесідником, треба вміти помічати в іншій людині її позитивні якості (риса характеру, манеру поведінки, зовнішній вигляд).

Останнім часом відчувається потреба в зростанні питомої ваги діалогічного мовлення. Лише максимальне наближення до живого спілкування є ефективним в опануванні іноземною мовою. Це ж стосується сьогодні й рідної мови. Не дивлячись на те, що учні з дитинства використовують її для спілкування, вони роблять це не на належному рівні. Здебільшого їх мова не літературна. Тому складання діалогів на різні теми повинно посісти важливе місце на уроках рідної та іноземної мов. Школярі засвоюють деякі норми та еталони соціальних відносин, певні стереотипи спілкування, що носять загальнолюдський характер.

Вивчення специфіки мовленнєвої поведінки англійців слід було б ввести в практику викладання іноземних мов поряд із виробленням у школярів елементарних навичок розмовного мовлення. А розвиток цих навичок вдосконалюється лише завдяки засвоєнню мовленнєвої поведінки людей країни, мова якої вивчається. У свою чергу, їх мовленнєва поведінка підпорядковується нормам та вимогам мовленнєвого етикету.

Без знання правил сучасного етикету не можна очікувати від учнів коректних вчинків у ситуаціях спілкування англійською мовою. Для того, щоб уникнути цього, вчитель має ознайомити учнів із правилами етикету англійців, а потім створити на уроці відповідні ситуації, які забезпечать школярів необхідними навичками.

У даній статті ми розглянули лише деякі аспекти англійського етикету. Проте подальше дослідження проблеми передбачає використання переваг спільного підходу до освоєння українських та англійських етикетних форм з метою підвищення культури спілкування школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ариян М.А. Использование воспитательного потенциала речевого этикета на иностранном языке // Иностранные языки в школе. – 1991. – №2. – С. 9-12.
2. Сафонова В.В. Иностранные языки в двуязычном образовании российских школьников // Иностранные языки в школе. – 1977. – №1. – С. 2-7.
3. Сафонова В.В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 1991. – 311с.
4. Ступин Л.П., Игнатьев К.С. Современный английский речевой этикет. – Л.: ИЛУ, 1980. – 144с.
5. Фаенова М.О. Обучение культуре общения на английском языке: Науч.-теорет. пособие. – М.: Высшая школа, 1991. – 144с.

УДК 37.035.7

Кириченко О.В.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ В ПРОЦЕСІ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

Статтю присвячено проблемі формування індивідуально-психологічної готовності старшокласників до захисту Вітчизни в процесі допризовної підготовки.

The article is devoted to the problem of senior pupils' individual psychological readiness to the motherland defence in the process of under-draft training.